

Gadbjerg

Vejledning og retningslinjer for støtteberettiget bygningsfornyelse

Forord

Vejle Kommune vil gerne medvirke til, at bymidten i Gadbjerg istandsættes og vedligeholdes på en måde, der kan forbedre og bevare gadebilledet.

Vejle Kommune arbejder på at skabe smukkere byer og landsbyer på flere områder. Det gælder høj arkitektonisk kvalitet i nybyggeriet, forbedring af det visuelle miljø i gaderne ved nye belægninger, belysning, beplantning, bænke og lignende byudstyr.

Ligeså vigtigt er det at værne om de eksisterende bygninger, da det i dag er umuligt at genskabe den gamle bygningskultur.

Formålet med denne vejledning er at sætte fokus på byens kulturarv, og give nogle gode råd om, hvordan vi kan få den endnu mere frem i gadebilledet.

Udvalg for Lokalsamfund og Nærdemokrati har derfor afsat en pulje, til at støtte ejere ved bygningsfornyelse af bygninger langs Langgade i Gadbjerg, fra før 1960.

Denne vejledning skal samtidig ses som en hjælp til alle, der står over for en ombygning eller istandsættelse af et byhus i Gadbjerg.

Gadbjerg

Bebyggelsen i Gadbjerg afspejler flere perioder af den danske byudvikling. Gadbjerg består af en gammel landsbydel mod syd og en nyere stationsbydel mod nord.

Gadbjerg Kirke er opført i 1100-tallet og omkring kirken opstod landsbyen Gadbjerg. Landsbyen bestod af gårde langs med landsbygaden "Buen", samt præstegård og forsamlingshus. Med tiden er gårdene blevet ombygget, eller der er opført nye. Øst for landsbygaden er opført parcelhuse på den nyere Gammelgårdsvej.

I 1894 blev den private jernbane Vejle-Give anlagt. I den forbindelse blev der anlagt en station ca. en halv km nord for Gadbjerg landsby. Omkring stationen opstod den nye stationsby med forretninger, håndværkergårde, mejeri, hotel, bank og kro.

I løbet af det 20. århundrede er landsbyen og stationsbyen vokset sammen og der er anlagt nyere parcelhusområder.

Gadbjerg stationsby har de overordnede bebyggelsestræk, som kan ses i mange stationsbyer fra denne periode. Husene ligger helt ud til gaden og ligger tæt, eller ligefrem sammenbygget. Tæt på banen findes bygninger i 2 etager, mod syd kommer først de sammenbyggede stationsby-huse med butikker og tæt ved skolen ses mere fritliggende villaer, med præg af Bedre Byggeskik.

Det markante vejforløb med den nord-sydgående Langgade er et typisk træk for den danske stationsby. Stationsbyens byggestil er traditionelt anderledes end landsbyerne, eftersom stationsbyerne blev bygget med inspiration fra købstædernes byggestil.

Retningslinjer for støtteberettiget bygningsfornyelse i Gadbjerg bymidte

Retningslinjer der skal overholdes, for at opnå støtte:

Kun huse der er bygget før 1960 og har adresse langs Langgade, indenfor byskiltet kan støttes.

Facade

- Oprindelige blanke murstensfacader må ikke pudses.
- Ved istandsættelse af pudsede facader, skal huset renses helt af, og males/pudses på ny.

Tag

- Ved udskiftning af taget skal anvendes materialer der passer til bygningens oprindelige udtryk, dvs. tegl eller skifer (natur- eller eternit).
- Den oprindelige tagform skal bevares.
- Udhæng må ikke bruges, hvis det strider imod husets arkitektur.

Vinduer

- Ved udskiftning af vinduer, skal der tages hensyn til husets oprindelige udtryk.
- Dannebrogsvinduer skal have fire oplukkelige rammer.
- Vinduer skal udføres i træ, eller træ/alu.
- Vinduer skal tilpasses murhullerne. Tilpasningsstykker med pladebeklædninger må ikke bruges.
- Vinduer skal males med dækkende maling.

Kviste og ovenlys

- Kviste skal bevares i oprindelige dimensioner.
- Siderne(flunkerne) på kviste skal beklædes med zink eller træ.
- Nye kviste skal udformes, så de har en harmonisk størrelse i forhold til taget.

Facade

Facaden er det første man ser når man kommer til en bygning, og er derfor vigtigt for opfattelsen af bygningen.

Byhuse vil ofte have en mere repræsentativ facade mod gaden end mod gården, med detaljer som udsmykninger og gesimser.

Det er vigtigt at bevare bygningens oprindelige karakter.

Hvis bygningerne er velholdte, vil forskelligheden i bygningerne langs gaden ligefrem give en ekstra dimension til forståelsen af gadens historie.

Der er forskel på, hvordan man skal vedligeholde sin bygning, alt efter den oprindelige tanke og den nuværende tilstand. Måske skal murværket blot renses for igen at fremstå smukt, eller måske er det så medtaget, at det er nødvendigt at pudse det for at bevare det.

Hver gang man istandsætter en bygning, må man tage udgangspunkt i den enkelte bygning og dennes tilstand.

Puds og overfladebehandling

Man bør ikke pudse en oprindelig upudset mur i mursten, der er i orden og uden skader. Puds skjuler det liv, der er i teglstenene og fugerne, og husenes karakter kan ændres fuldstændigt, og mange detaljer, og eventuelle dekorationer går tabt. Men tegl kan være så medtaget, at murværket ikke kan bevares og her er pudsning en mulighed for at bevare muren og skjule eventuelle spor efter istandsættelser og vedligehold.

Der findes mange forskellige former for overfladebehandling af facaden som f.eks. plasticmaling, oliemaling, cementmaling, silikatmaling og kalk.

Det er meget vigtigt at få en faglig vurdering af muren for at finde den rette overfladebehandling. Ellers kan overfladen skalle af efter kort tid, og muren bagved kan skades af f.eks. ophobet fugt.

Plasticmaling kan hindre murværket i at "ånde", hvorved fugt i muren fanges bagved malingen. Det resulterer ofte i, at malingen skaller af og kan resultere i frostskeer.

Hvis man ønsker en facade med megen glød, kan facaden behandles med kalk, der giver et farvespil som ingen type maling kan give. Men hvis kalken skal holde, er det vigtigt at pudsen under egner sig til at blive kalket.

Farve

Det kan være en smuk løsning at markere gesimser, indfatninger og lignende ved at male dem, og her må farverne ikke blive så mørke, at skygeeffekterne forsvinder.

Undgå stærke modfarver, som ikke er tilpasset gaden og husets oprindelige arkitektoniske udtryk.

Dekorationer

Dekorationer omkring vinduer, gesimser, fordakninger og murstensudsmykninger skal så vidt muligt bevares. De er i høj grad med til at gøre huset unikt og husets facade mere oplevelsesrig.

Karnapper og altaner

Disse bygningsdele bør bevares som en vigtig del af husets udtryk. De er ofte med til at markere gadehjørner og giver liv i gadebilledet.

De giver også bedre lys i rummene, og beboerne kan følge med i, hvad der sker på gaden.

Mange altaner udskiftes, og de nye altaner skal udformes i overensstemmelse med husets arkitektur.

Sokkel

Sokler er ofte udført så de skal fremstå som en selvstændig del af huset. Herved skaber de en detaljering i bygningens facade. Sokler fremstår i en anden farve end resten af facaden, ofte mørk.

Rensning

Murstensfacader kan renses med vand og rensmiddel, der ikke ødelægger murstenene. Ved rensning af facadesten skal sandblæsning undgås, idet stenenes overflade ødelægges. Herved trænger vand og snavs lettere ind i muren, og den bliver hurtigt tilsmudset igen, og der er stor risiko for fugtskader i muren.

Ved pudsede facader kan sandblæsning godt bruges.

Skalmuring

Der bør ikke opsættes teglskaller, skærmtegl, mosaikker, natursten og lignende, da det ændrer husets karakter totalt. Evt. gesimser, sølbænke, udsmykninger og lignende forsvinder eller bliver mindre fremtrædende i facaden.

Tilmuring

Ved tilmuring af døre, vinduer eller ved reparationer i muren bør kun anvendes sten af tilsvarende karakter som de eksisterende, og naturligvis mure i samme forbandt og med samme fuger. Evt. gesimser og lignende skal man også være opmærksom på, så de bevares eller genskabes.

Pladebeklædning og skilte

Opsætning af facadebeklædninger i form af træ, plastic, metal og lignende skal undgås, da det skjuler bygningen og mange detaljer forsvinder. En skiltning kan udføres med løse bogstaver eller med udhængsskilt, så det indpasses på bygningen. Derimod giver en skiltekasse sjældent et godt resultat.

Tag

Taget er meget betydningsfuldt for en bygning, og for måden man oplever den i gademiljøet. Den oprindelige tagform og det oprindelige tagmateriale bør bevares, da det udgør en vigtig del af en bygning arkitektoniske udtryk.

Et nyt tag i den forkerte dimension eller materiale kan ændre hele husets form og karakter, og kan skjule smukke bevaringsværdige dekorationer som gesimsbånd eller stolpeender. Inddækning af en hovedgesims skal undgås, da overgangen mellem mur og tag spiller en stor rolle for husets karakter og for den samlede oplevelse i gadeforløbet.

Materialer

Ved udskiftning af tagbeklædning bør der lægges et tilsvarende tag som de oprindelige materialer (tegl, skifer, zink, tagpap). I stedet for naturskifer kan eternitskifer benyttes. Derimod virker andre materialer som bølgeeternitplader, stålplader og betontagsten fremmede på en gammel bygning, og det arkitektoniske udtryk forringes. Ligeledes ældes disse materialer meget forskelligt fra tegl, og de vil ikke få den samme patina som de oprindelige materialer.

Glaseret tegltag kan virke voldsomt, og utilpasset på en gammel villa. Det er et prangende materiale, der passer godt til de større huse der kan bære det, mens et almindeligt gadehus eller murermestervilla skifter fuldstændig karakter ved brug af glaserede teglsten.

Man skal derfor tænke sig godt om, og overveje hvilket udtryk det vil skabe på huset, ved at bruge glaserede teglsten.

Kviste og ovenlys

Kviste er vigtige at bevare, da de er meget vigtige for husets arkitektur. De er med til at gøre taget levende og tagfladerne bliver mere oplevelsesrige med kviste. Ved indretning af en tagetage er det også en god ide at udføre vinduer som kviste, og de skal være i overensstemmelse med den lokale tradition. Det er vigtigt at være opmærksom på, at siderne (flunkerne) på en kvist ikke må blive for brede pga. isolering. Det vil gøre kvisten meget "tung" at se på. Kvistene skal underordnes husets dimensionering, så kvistene ikke bliver for små eller store, ligesom placeringen skal underordnes facadens opbygning. Er husets facade symmetrisk opbygget, vil det gøre huset uharmonisk, hvis en eller flere kviste placeres asymmetrisk på taget.

Hvis det ikke kan lade sig gøre at lave kviste kan ovenlysvinduer bruges, men det er vigtigt, at de ikke bliver for store. To små vinduer med mellemrum er ofte bedre end ét meget stort.

Skorstene og brandkamme

Disse bygningsdele er med til at afslutte huset. De giver taget liv ved at bryde store tagflader og skal derfor forsøges bevaret.

Skorstenene er et vigtigt bygningselement som også er tænkt ind i bygningernes arkitektoniske udtryk. Derfor bør de originale skorstenene bevares, også selvom de ikke længere er i brug.

Vinduer og døre

Vinduer er meget betydningsfulde for en bygnings udtryk og for måden man oplever den i gademiljøet. Ved at anvende vinduer i formater og med en opsprosnings der er fremmed for bygningens alder og udtryk, går en stor del af bygningens unikke udtryk tabt.

Husets oprindelige vinduers opdeling skal søges bevaret, da de fag-opdelte vinduer med eller uden sprosser fremhæver den enkelte bygningens karakter. Sammen med røde mursten er hvidmalede vinduer en typisk dansk bygnings-tradition.

Hvis det ikke er muligt at reparere eller bevare de oprindelige vinduer, skal nye vinduer søges tilpasset mest muligt mht. fag, rammer og sprosser.

De originale vinduer var oprindeligt med enkelt glas, hvilket gav et udtryk med fine sprosser. Ved udskiftning med termovinduer vil sprosserne blive kraftigere end de oprindelige, og det er her vigtigt, at være opmærksom på, at sprosserne bliver så tynde som muligt, for at skabe det bedst mulige udtryk, samt størst muligt lysindfald.

Det er vigtigt at være meget opmærksom på betydningen af udformningen af træprofilerne på vinduet. En profileret træramme og sprosse giver et blødt lys i rummet, mens en meget kantet og bred profil hindrer lysindfald og lyssets spredning i rummet.

Vinduer i plast kan ikke udformes så fint og spinkelt som træ. Vinduerne kommer derfor let til at virke for dominerende og forkerte i facaden, hvorved huset mister sit unikke udtryk.

Det er vigtigt for oplevelsen af vinduerne, at de åbnes som sidehængte vinduer. Vinduer, der kan drejes, eller vipper indad, vil næsten altid få for kraftige dimensioner i rammen.

Ved udskiftning af buede vinduer er det vigtigt for bygningens samlede udtryk, at det nye vindue også har en buet overkarm.

Ved udskiftning af vinduer i en etageejendom bør alle vinduer udskiftes samtidigt og de bør være ens.

Vinduer og alt andet træværk bør som hovedregel males med dækkende maling i stedet for træbeskyttelse, da denne metode passer dårligt til gamle huse.

Døre og indgangspartier

Ved flere bygninger ses stadig indgangspartier, der er karakteristiske for perioden eller for det enkelte hus.

Indgangspartier er ofte fremhævet med en trappe, ved et udhæng eller ved detaljer i murværket.

Ved flere bygninger fra ca. 1930'erne ses også helt enkelt og spinkelt udførte gelændere ved trapperne. Trænger gelænderet til en udskiftning er det vigtigt for bygningens samlede udtryk, at finde et nyt gelænder i samme enkle, og spinkle udførelse.

De oprindelige døre har været udført i træ med forskellige udskæringer og mindre glaspartier. Når døre og indgangspartier skal repareres, bør man tage hensyn til bygningens oprindelige udtryk. Døre i glas kan være et brud med husets oprindelige idé.

Dørens farver bør overvejes grundigt.

Arkitekturhistorie

Langs Langgade viser bygningerne tydeligt, at de er bygget i de samme få årtier, med inspiration fra især Bedre Byggeskik.

I de mindre byer brugte man inspirationen fra de større byers arkitekturstrømninger.

Gennem tiden kan huse have gennemgået ombygninger, som kan gøre dem svære at placere stilmæssigt. En del ombygninger har ændret husenes proportioner, ved brug af anderledes formater af vinduer, store udhæng eller utilpassede tagmaterialer.

Bedre Byggeskik 1905 - 1930

I 1907 etablerede akademiske arkitekter Tegnehjælpen, hvor bygmestre og håndværkere kunne få en billig rådgivning og hjælp til at tegne huse. I Danmark havde man i flere år interesseret sig for den enkle, danske byggetradition, præget af godt håndværk.

I 1915 opstod Landsforeningen for Bedre Byggeskik, der ønskede at fremhæve husets enkelhed og skulpturelle tyngde. Man ønskede at bygge enkle, velproportionerede, solide huse til borgere med en almindelig indkomst.

Det var igen klassicismen der kom som reaktion på stilforvirringen. Bygningerne blev udført meget enkelt, med vægt på proportioner, vinduesrytmer osv. Her blev anvendt enkle, danske materialer, røde teglsten, rødt tegltag eller sort naturskifer, og hvidmalede vinduer. Murværket blev enkelt udsmykket med få detaljeringer, og vinduerne er placeret symmetrisk i facaden.

Når du renoverer:

Bygningens karakteristika går let tabt, ved brug af nye materialer der er fremmede for huset. Pudses facaden (hvor der er blankt murværk), går murværkets detaljering tabt, og hermed forsvinder de detaljer, der gør bygningen unik. Ændres tagmaterialet til f.eks. glaserede tagsten, skabes et "mini" palæ, som er meget fjernt fra bygherrenes tanker om ærlighed og enkelhed.

Ved renovering af taget, kan større udhæng skjule detaljer som gesimser og stolpeender.

Ved uskiftning af vinduer er det vigtigt at finde en vinduestype der ikke har for brede sprosser og rammer, da de virker dominerende og vil tage en del af lysindfaldet.

Statslånhuset og murermestervillaen fra 50'erne, 1940 - 1960

I slutningen af 1930'erne blev der indført statsstøtte til byggeriet i form af billige lån til små huse.

For at kunne opnå de favorable statslån skulle byggeriet overholde en fastsat økonomisk ramme. Der blev derfor udviklet nye konstruktioner der minimerede materialeforbruget, funktionelle planløsninger uden spildplads, og man indførte brug af nye, billigere byggematerialer som gasbeton og letklinkerbeton.

Husets få kvadratmeter blev udnyttet optimalt i indretningen.

Oprindeligt blev de bygget som et ét-plans længehus, som i 50'erne blev bygget med inspiration fra murermestervillaerne i 1½ etage.

Husene fremstod helt enkelt i mursten, uden at være pudsede, og med tegltag eller tag i eternitskifer.

Vinduerne var med store rudefelter eller todelte, rammerne i malet træ.

Entredøre var ofte pladedøre med lakeret naturtræ.

Husene var enkle i deres udtryk uden detaljer.

Mange har med tiden bygget om og bygget til, så husene har ændret karakter.

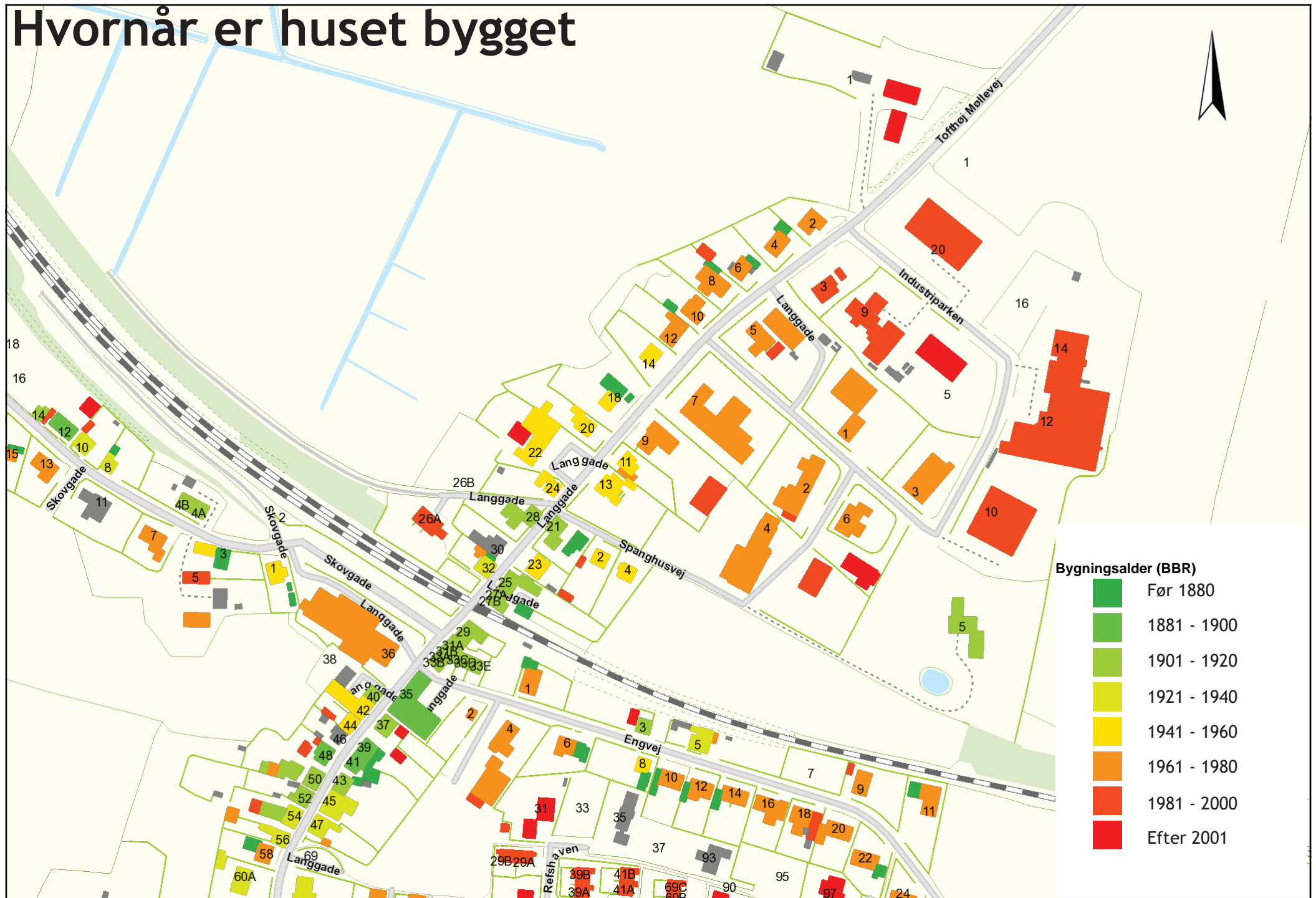
Når du renoverer:

Småsprossede vinduer og brede vinduesrammer er fremmede for husets enkelthed.

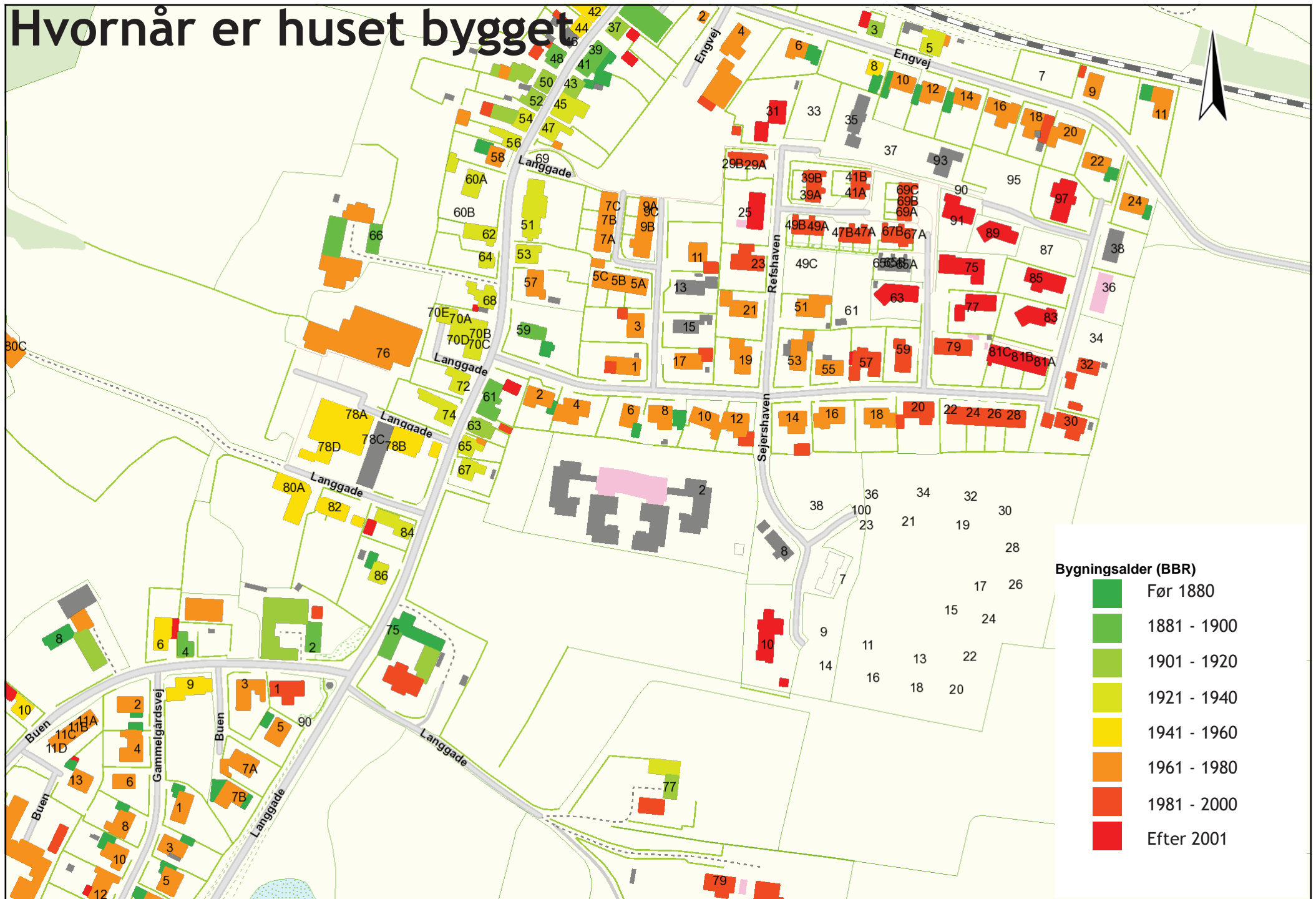
Det samme er mere prangende materialebrug som pudsning af facaden og f.eks. glaseret tegltag.

Hvornår er huset bygget

Hvornår er huset bygget

Teknik & Miljø - Plan

Kirketorvet 22 - 7100 Vejle - Tlf.: 76 81 00 00

E-post: plan@vejle.dk - Internet: www.vejle.dk